

**KROZ ONLINE KATALOGE DO *IMAGINARNIH ZBIRKI* :
PRIMJER KULTURNE BAŠTINE SKS**

THROUGH ON-LINE CATALOGS TO *IMAGINARY COLLECTIONS* :
THE ULS CULTURAL HERITAGE COLLECTIONS

Mihaela Kovačić
Sveučilišna knjižnica u Splitu
mihaela.kovacic@svkst.hr

UDK / UDC 027.7(497.5Split):025.34:004:09
Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper
Primljeno / Received: 15. 11. 2012.

Sažetak

Kroz kratki pregled povijesti Zbirke starih knjiga i rukopisa Sveučilišne knjižnice u Splitu (SKS), od 2010. registrirane kao kulturno dobro, želi se podsjetiti i na druge vrijedne memorijalne zbirke knjižnice. Na primjeru dugogodišnjega knjižničnog poslovanja SKS kojim se, iz Odjela knjiga, izdvaja omeđena građa tiskana prije 1830./1850. u navedenu zbirku, želi se ukazati na, iz toga proizašlu, narušenu cjelovitost pojedinih memorijalnih knjižnih fondova – javnih i privatnih. Bilježenjem podatka o povijesti primjerka, iščitanih iz rukopisnih, tiskanih i pečatnih ekslibrisa, pri obradi građe tiskane i nakon 1830./1850. po predlošku ISBD(A), sačuvao bi se uvid u bogatstvo društvenih i kulturnih sadržaja privatnih i javnih knjižnica, nastalih od druge polovice 19. stoljeća. Analiza i obrada fonda dviju javnih knjižnica: knjižnice društva *Gabinetto di lettura* i *Narodne slavjanske čitaonice*, podloga su izloženoj tezi. Kao primjer dobre prakse navodi se rezultat obrade fonda rare u SKS i Znanstvenoj knjižnici u Zadru s naznakom porijekla primjerka iz knjižnice Julija Bajamontija. Iz navedenog zaključujemo, primjena skupine 7 ISBD(A), uza svojstva online kataloga,

izravna su pomoć u rekonstruiranju cjeline knjižnih fondova i stvaranju *imaginarnih zbirki bez obzira na mjesto pohrane, u ustanovi i/ili izvan nje.*

Ključne riječi: Zbirka starih knjiga i rukopisa SKS, Odjel knjiga SKS, memorijalne zbirke, ISBD(A), povijest primjerka, Gabineto di lettura, povijest, Narodna slavjanska čitaonica - povijest

Summary

Through a brief historical overview of the Collection of Old Books and Manuscripts belonging to the University Library of Split (ULS), which was registered as Croatian cultural heritage in 2010, we would also like to mention several other valuable library memorial collections. For example, the decades-long library management policy of the ULS in the Book Collection Department to extract a part of the library materials that were printed before 1830 and in the period from 1830 to 1850 into a separate collection, has consequently led to undermining of the integrity of some memorial library collections, both public and private. Recording information about the history of individual copies (taken from manuscripts and ex-libris stamps) during cataloging and processing the materials printed after 1830-1850 according to the ISBD (A) would enable access to the wealth of social and cultural content of private and public libraries, created since the second half of 19th century. The analysis of the activities and cataloging of two public libraries collections: library of the *Gabinetto di lettura Society* and the *National Slavic Library* corroborate this thesis. The example of a good practice is the cataloging and processing the ULS collection of rare and old books in the Science Library in Zadar, whose records contain a note saying that an item comes from the library of Julio Bajamonti. From these examples we may conclude that by applying the group 7 ISBD (A), with the on-line catalogs features, we can help in reconstructing the complete library holdings history and also in creating *virtual collections*, regardless of their exact storage location, in or outside the institution.

Keywords: Collection of Old Books and Manuscripts of the University Library in Split (ULS); Book Collection Department of the ULS, memorial collections; ISBD(A), history of library items; Gabinetto di lettura, history; National Slavic Library

1. Uvod

Već pri osnutku *Gradske biblioteke* 1903., znanstveno zasnovane po funkciji i fondu, profilirale su se zbirke knjiga, periodike te starih knjiga i rukopisa. Fond se gradio kako ostavštinama i darom istaknutih pojedinaca i ustanova tako i kupnjom u domaćim i stranim knjižarama i antikvarijatima,

kreditima i novčanim donacijama, pripajanjem fondova ugaslih knjižnica, a od 1919. i obveznim primjerkom. Vrijednost i značajnost *Zbirke starih knjiga i rukopisa* (ZSKR) i *Zbirke serijskih publikacija*¹ Sveučilišne knjižnice u Splitu (SKS) potvrdilo je 2010. Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine – Konzervatorski odjel u Splitu rješenjem kojim se navedene zbirke proglašavaju kulturnim dobrom.² Izvan kategorije registriranoga kulturnog dobra, do danas, ostale su omeđene publikacije *Odjela knjiga* iz bogatih zbirki *Dalmatike* i *memorijalnih zbirki* istaknutih pojedinaca i ustanova.³ U daljnjem tekstu, zbog obima građe, analizirat će se samo oni dijelovi memorijalnih zbirki s istovrsnom građom, omeđenim publikacijama – koji su u SKS podijeljeni između Odjela knjiga i ZSKR prema kronološkoj razdjelnici za staru knjigu – godina 1830./1850. Naime, kao odrednica za staru knjigu, ručno tiskanu, općenito se uzima razdoblje od 1455. do 1830./1850. Za staru hrvatsku knjigu vrijedi mjerilo jezika i pisma izveden iz Gajevog pravopisa kojim 1835. štokavsko narječje, kao standardni književni jezik, ulazi u upotrebu. Navedena kronološka razdjelnica primjenjivala se u većim bibliografskim središtima, primjerice u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Slijedila ju je i SKS uz manje preinake i uz obrazloženje da je godina 1850. razdjelna za hrvatsku knjigu nastalu u Splitu i Dalmaciji, tek tada obilježenu prihvaćanjem novoga Gajevog pravopisa i zaživljenim splitskim tiskarstvom.⁴

¹ *Zbirku serijskih publikacija* sačinjavaju časopisi, novine i druge serijske publikacije tiskani u Splitu u razdoblju od početka 19. st. do kraja prve polovice 20. st. kao i istovrsna građa tiskana izvan Splita u istom razdoblju.

² Još 1972. godine je *Inventar arhiva stare splitske općine* nastao od 1341. do kraja mletačke vladavine u Dalmaciji, kao spomenik kulture, zaštićen po Zakonu o zaštiti spomenika kulture od Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture. Tijekom više stoljeća građa ovoga arhiva završila je na nekoliko lokacija i danas se čuva u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu, Državnim arhivima Splita i Zadra, Arheološkom muzeju u Splitu, Muzeju grada Splita i Sveučilišnoj knjižnici u Splitu.

³ Za fondove istaknutih javnih ustanova i pojedinaca, u tekstu koristimo termin *memorijalna zbirka* prema navodima Hrvoja Morovića. Vidi: Morović, Hrvoje. Povijest biblioteka u gradu Splitu. Dio I. Zagreb : Društvo bibliotekara Hrvatske, 1971. (Izdanja Društva bibliotekara Hrvatske ; knj. 4). Str. 242.

⁴ “Nepisano” je pravilo u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu prema kojem se hrvatskom starom knjigom smatra ona tiskana do 1835. Vidi: Katić, Tinka. Stara knjiga : bibliografska organizacija informacija. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. (Posebna izdanja Hrvatskoga knjižničarskog društva ; knj. 12). Str. 41. Za “nepisano” pravilo i praksu SKS vidi: [Bošnjak, Dubravka]. [Predgovor]. // 80 godina Naučne blioteke u Splitu. Split : Naučna biblioteka, 1983. (Izdanja Naučne biblioteka Split ; 5). Str. 10, 11.

Neodvojivi dio navedenih cjelina svakako su i serijske publikacije na Odjelu periodike.⁵ Razdvajanje omeđenih publikacija prema godini i tehnici tiskanja, prisutno je u manjoj mjeri od početaka djelovanja knjižnice, i odnosilo se, uglavnom, na inkunabule i knjige tiskane u 16. stoljeću. U većoj je mjeri ovo mjerilo primjenjivano u drugom razdoblju djelovanja knjižnice, od 1950-ih, a odnosilo se, uglavnom, na seicentine, settecentine i ottocentine.⁶ Iako je registracija potvrdila zatečeno stanje, brojni su razlozi da se memorijalne zbirke SKS rekonstruiraju kao cjeline i kroz elektroničke kataloge. Preduvjet za to je identifikacija, a potom i evidencija primjeraka iz navedenih zbirki. Uvid u građu obavljen je pregledom inventarnih knjiga, kataloga - lističnih i elektroničkih te publikacija *de visu*. Pregledom fonda ZSKR *de visu* zabilježeni su primjerci izlučeni s Odjela knjiga prema pečatnoj oznaci *Gradske biblioteke* s naznačenim inventarnim brojem, signaturom te godinom i načinom nabave.⁷ Istom metodologijom, evidentirani su i primjerci iz javnih i privatnih knjižnica kojih se drugi dio nalazi u spremištu omeđenih publikacija poput onih iz knjižnica *Gabineto di lettura* (GL), *Narodne slavjanske čitaonice* (NSČ) te Natka Nodila, Ante Trumbića i mnogih drugih. Kao ogledni, uzet je fond NSČ zbog dosljednog bilježenja vlasništva - pečatna oznaka NSČ, signatura/inventar i sačuvanoga rukopisnog inventara iz 1862., u formi abecednog i, uvjetno rečeno, predmetnog kataloga, u obliku knjige. Nakon transkribiranja/transliteriranja inventara, prišlo se utvrđivanju broja primjeraka sačuvanih u SKS. Metodom odabira, uspoređen/ispitan je, uvidom u listični i elektronički katalog CROLIST, fond NSČ tiskan nakon 1835./1850., sada na Odjelu knjiga.⁸

⁵ Građa *memorijalnih zbirki* poput, primjerice, onih Ante Trumbića, Ante Petravića, Josipa Barača, GL i NSČ često uz omeđene, sadrži još i serijske publikacije te neknjižnu građu (rukopise, zemljopisne karte, nacрте, fotografije, plakate, letke i sl.).

⁶ Izlučivanje navedene građe bilo je ograničeno skućenim prostornim uvjetima spremišta ZSKR, a sporadično traje do danas. Kako bi se sačuvala cjeloviti uvid u stari abecedni listični katalog, od 2000-ih više se ne izlučuju na nju odnoseći kataložni zapisi / listići već se na njih stavlja pečatni naziv zbirke u kojoj je građa pohranjena (periodika, rara, manuskripti, kartografska i grafička zbirka).

⁷ Signatura je bila formirana prema smještaju u *sobi Gradske biblioteke* u palači Bernardi te broju ormara i police - primjerice IIA10, ali svakako izvan trezora. U ZSKR, od 1952., ovi primjerci su ponovo upisani u inventarnu knjigu zbirke, uz pripadajuću signaturu R i arapski broj po *numerusu currensu*.

⁸ Opće je prihvaćeno mišljenje da su primjerci/fondovi NSČ, pa tako i GL, najvećim dijelom uklopljeni u fond *Gradske biblioteke* - NSČ 1903., a GL 1945., što bi svakako trebalo ispitati, a evidentirano valorizirati. Od oko 1.000 primjeraka, koliko bilježi inventar NSČ, u inventarima *Gradske biblioteke* evidentirano je tek 411. Uz to, nisu svi ti primjerci navedeni u inventaru NSČ i vjerojatno se odnose na donacije NSČ *Gradskoj biblioteci* tijekom 1904.-1906. U inventaru NSČ uočene su i nedosljednosti u navođenju autora i naslova djela.

2. O odjelima i zbirkama omeđenih publikacija SKS

2.1 Zbirka starih knjiga i rukopisa

Začetke same *Zbirke starih knjiga i rukopisa* SKS treba tražiti još u doba osnutka *Gradske biblioteke* 1903./1904. godine, tada privremeno smještene u jednoj od prostorija *Hrvatske čitaonice*, u kući Ilić, na splitskoj Rivi, a potom i u njenom prizemlju.⁹ Već 1904., prema navodima jednog od osnivača i dugogodišnjeg ravnatelja, prof. Dušana Mangera (1870.-1940.), u predgovoru prvoga izdanja Knjižnice *Composizione poetiche inedite* splitskog gradonačelnika Antonija Bajamontija (1822.-1891.), jezgru ove zbirke činilo je nekoliko rijetkih tiskovina i rukopisa: (...) *Od važnijeh knjiga što imamo već sada u knjižnici, u zametku buduće gradske biblioteke, spomenut ćemo* (...) *Jevangjelja hrvatskim jazikom stumačena*, tiskano u Veneciji 1583., dar splitskog načelnika dr. Ivana Mangera. Slijede dvije seicentine: djelo Alessandra Vernina *Della historia delle guerre di Dalmazia sotto il generalato di Leonardo Foscolo* ... tiskana u Veneciji, u 2 sveska, kod Giovanna Giacoma Herza 1648. godine te *Adrianszkoga mora Syrena*, hrvatski prepjev Petra Zrinskog mađarskog originala Nikole Zrinskog, tiskano u Veneciji 1660., kod Turrina. Oba ova djela poklonio je Knjižnici Vjekoslav Radica. Tih godina je i uprava *Hrvatske čitaonice* kupila za *gradsku biblioteku* dva djela: prvu znanstvenu monografiju o Dioklecijanovoj palači Roberta Adama (1728.-1792.), engleskog arhitekta i povjesničara, *Ruins of the Palace of the Emperor Diocletian at Spalatro in Dalmatia*, tiskanu u Londonu 1764. godine, popraćenu kvalitetnim bakropisima, reprodukcijama crteža francuskog slikara i crtača Charles-Louisa Clérisseaua (1722.-1820.) i djelo Josepha Lavalléea (1747.-1816.), francuskog književnika, *Voyage pittoresque et historique de l' Istrie et de la Dalmatie*, seriju grafika istočne jadranske obale, prema akvareliranim crtežima i arhitektonskim nacrtima antičkih spomenika Louis-Françoisa Cassasa (1756.-1827.) s popratnim tekstom, tiskano u Parizu 1802. godine. Prvi rukopisi u Zbirci bili su *Statut poljički* iz 1762., pisan na pergameni bosančicom, dar

⁹ *Narodna slavjanska čitaonica* od osnutka 1862. spominje se pod raznim nazivima: *Slavjanska narodna čitaonica*, *Spljetska narodna čitaonica*, *Narodna hrvatska čitaonica u Spljetu*, *Hrvatska čitaonica* (1882.) i konačno *Jugoslavenska čitaonica u Splitu* (1919.). Iz nje je poteklo i nekoliko splitskih društava: Napredak, Glazba, Muzičko društvo Zvonimir i Dobrovoljno vatrogasno društvo. Članak *Jedna šesdesetgodišnjica* objavljen u *Narodu*, u rujnu 1922., spominje *uokvireni natpis* u *Gradskoj biblioteci* iz kojega se vidi da je *Čitaonica god. 1903. postavila temelj ovoj prevažnoj gradskoj instituciji*. Osim knjižnog fonda, NSČ ustupila je za *Gradsku biblioteku* prostor, a 1905. je njen predsjednik, dr. Eduard Grgić, isposlovaio od općinskog upraviteljstva godišnju potporu.

Juraja Kapića (1861.-1925.), pjesnika i urednika splitskog *Pučkog lista*, i već spomenuti mladenački rukopis Antonija Bajamontija *Composizioni poetiche*, dar prof. Josipa Barača (1871.-1939.).¹⁰ U palači Bernardi, na adresi Kružićeva 4, gdje je Knjižnica djelovala od 1911. do kraja Drugoga svjetskog rata, zbirka starih knjiga i rukopisa znatno je obogaćena. Najvredniji dio zbirke čuvao se u trezoru - gvozdenoj kasi iz doba Austro-Ugarske, na prvom katu, u *Sobi za primanje*. Prema brojnim navodima, saznajemo da su tu bili pohranjeni: *Statut autonomnog grada Splita* (1395.), koji je pisao na pergameni fra Michele de Spalato, *Libro d'oro* (1341.-1778.) i zapisnici općinskog vijeća - *Libri consigli* u deset svezaka, pisani od 1621. do 1806. Navedenu građu je 1911., za načelnika Vinka Katalinića (1857.-1917.), Općinsko upraviteljstvo predalo na čuvanje *Gradske biblioteke*.¹¹ Budući da je tada uz *Gradsku biblioteku* djelovalo i odjeljenje muzeja grada Splita, uz navedeno, prema svjedočenju poznavaoća prilika u knjižnici, prof. Josipa Barača, u istoj *željeznoj škrinji* čuvale su se i vrijedne muzealije, primjerice *zlatni ključ* i *rake sv. Dujma*.¹² Iako do danas nije nađen poseban inventar navedene zbirke, iz prvih desetljeća djelovanja knjižnice, *Nacrt statuta Gradske biblioteke* datiran 6. lipnja 1913. u članku X. navodi: (...) *Za štampana djela imaju se uvesti slijedeći posebni popisi: Inkunabuli, Risarije i rezbarije, Zemljovid i zemljopisne karte, Glazba, Bibliografske rijetkosti, a za rukopise isto kao u čl. VIII.* U članku VII. navodi se: *Sva djela bila tiskana ili pisana, svi spisi, bibliografske rijetkosti i ostalo, što pripada Knjižnici mora biti označeno rednim brojem i pečatom knjižnice, a o svim nabavljenim i darovanim djelima uprava će obavijestiti Općinu, dok će se u općenitom inventaru zabilježiti dan kada se je nešto dobilo.*¹³ Dakle, knjižnično poslovanje, koje bi se odnosilo i na građu zbirke - inkunabule, bibliografske rijetkosti i rukopise, trebalo je biti regulirano člankom VII., VIII i X *Nacrta*. Zbirka starih knjiga i rukopisa, nakon preseljenja Knjižnice na predjel Manuša, u zgradu nekadašnje *Leghe nazionale*, na adresi Zagrebačka 3,

¹⁰ Manger, Dušan. [Predgovor]. // Bajamonti, Antonio. *Composizioni poetiche inedite*. Spljet : Gradska biblioteka, 1904. (Spljet : Spljetska društvena tiskara). Str. [III] - IX.

¹¹ Morović, Hrvoje. *Gradska biblioteka u Splitu*. // *Izbor iz djela / uredila Neda Anzilović*. Split : Književni krug, 1988. (Suvremenici ; 6). Str. 170.

¹² Barač, Josip. *Francuske uspomene jednog Splitsanina*. // *Novo doba* 15, 299 (25.12.1933.), 9.

¹³ Od osnutka 1903./1904. do danas, uprave Knjižnice bore se za odgovarajući prostor i dovoljan broj stručnog osoblja, što se odrazilo na smještaj, čuvanje, obradu i, konačno, korištenje i prezentiranje građe.

postala je 1960-ih dio novoosnovanog Odjela specijalnih zbirki.¹⁴ Najvrednija građa Zbirke bila je smještena u istom trezoru, u prizemlju jugozapadnog dijela zgrade, a ostala u pripadajućem spremištu dograđenom 1959.¹⁵ Jedine danas poznate inventarne knjige koje bilježe stare, rijetke knjige i rukopise Zbirke datirane su s 1952. godinom. Bilježe kako spomenute prve pristigle primjerke tako i primjerke koji su, prema mjerilu godine tiskanja, prebačeni s Odjela knjiga u Zbirku, o čemu će biti riječi nešto kasnije. Fond ZSKR izgrađivao se već opisanim načinom, a o prinovama zbirke saznajemo kako iz administrativnog arhiva knjižnice tako i iz onodobnog tiska za koji je upravitelj Manger redovito izvještavao.¹⁶ Veliku i vrijednu prinovu ZSKR dobila je 1944./1945. pripajanjem fonda *Gabinetta*. Od 1950-ih do danas, fond Zbirke popunjavao se sporadično. Tako je obitelj povjesničara, etnologa i sakupljača narodnih pjesama Miroslava Alačevića (1843.-1927.) 1950. darovala Knjižnici značajnu rukopisnu ostavštinu. Arhiv splitskog urbanista i graditelja, ing. Petra Senjanovića (1876.-1955.), stizao je u Knjižnicu u tri navrata: 1946. te 1954. i 1955. Godine 1959. kupljene su dvije inkunabule od obitelji Katalinić Kočonda: djelo Antoniusa Andreae *Questiones subtilissime super 12 libris ...* tiskano u Veneciji 1487. kod Boneta Locatellija i djelo Francesca Petrarce *De remediis utriusque fortunae* tiskano u Cremoni 1492. kod Bernardina Misinta. Šesto i sedmo desetljeće 20. stoljeća nije zabilježilo značajnije prinove u ZSKR. Tadašnji upravitelj knjižnice, Hrvoje Morović, žali se *da knjižnica odavno nije u mogućnosti nabaviti stariju knjižnu građu, ni tiskanu ni rukopisnu (...) te se mnogo takve građe, koja za splitsku regiju ima i spomenički karakter, prodaje i otuđuje u druge sredine, pa i u inozemstvo*.¹⁷ Od 2009.,

¹⁴ Naziv *Odjela specijalnih zbirki* danas je *Zbirke građe posebne vrste*. Uza Zbirku starih knjiga i rukopisa, tu su još kartografska, glazbena i grafička zbirka.

¹⁵ U trezoru je bila izdvojena najstarija rukopisna građa, inkunabule i knjige tiskane u 16. st., osim onih folio formata. Prema *Ugovoru između Gradske biblioteke i Gradskog muzeja* neki od rariteta, rukopisnih i tiskanih, primjerice *Statuta autonomnog grada Splita* i *Libro d'oro* posuđeni su današnjem Muzeju grada Splita. Vidi: Administrativni arhiv SKS. Dopis od 4. siječnja 1946.

¹⁶ Kao prvi donatori spominju se splitski uglednici: dr. Ivan Manger, Ivan Mischiato i Vjekoslav Radica. Građa se kupovala u domaćim i stranim antikvarijatima, uz financijsku podršku Općinskog poglavarstva i splitskih gradonačelnika, osobito Vinka Milića, Ive Tartaglie i Mihovila Kargotića. Od domaćih antikvarijata spomenimo u Splitu Vinka Jurića, Knjižaru Morpurgo, u Zadru Enrica Schönfelda i u Zagrebu Mirka Brayera, a od stranih antikvarijata i knjižara Johana Mayera iz Dilingena, Hansa Rothschilda iz Kölna i Ludwiga Rosenthala iz Münchena i Haaga.

¹⁷ Morović, Hrvoje. Za sanaciju splitske Naučne biblioteke. // *Kulturna baština* 4, 5/6(1976), 66-76.

SKS u novom zdanju, prvi put namjenski građenom za knjižnicu, u sveučilišnom kampusu, na adresi R. Boškovića 31, u trezoru čuva 9 inkunabula, 5.000 naslova knjiga tiskanih do 1830./1850. te 45 m rukopisne građe. Zahtjev za registracijom Zbirke podnesen je 2005. Ministarstvu kulture, Upravi za zaštitu kulturne baštine - Konzervatorski odjel u Splitu. Rješenjem istog 2006., Zbirka je prvi put u cjelini stavljena pod preventivnu zaštitu kao građa za koju se podrazumijeva da ima svojstvo kulturnog dobra, a 2010. registrirana kao kulturno dobro. I nakon registracije 2010., fond Zbirke obogaćuje se kako građom iz same knjižnice tako i donacijama, primjerice onom prof. Ede Pivčevića ili kupnjom arhiva uredništva splitskog dnevnika *Novo doba* 2010.¹⁸

2.2 Odjel knjiga i memorijalne zbirke

Fond Odjela knjiga s građom tiskanom od 1850. do danas, izgrađivao se na način uobičajen za fondove svih većih knjižnica, a od 1919. i obaveznim primjerkom svih tiskanih publikacija na području Dalmacije koji mu, kao pravo, dodjeljuje Pokrajinska vlada. Kroničar SKS H. Morović zapisao je: *U Centralnom odjeljenju tiskanih knjiga najvažnije mjesto po svojoj vrijednosti zauzima zbirka Dalmatica. Ona sadrži sve publikacije tiskane u Dalmaciji, kao i one koje govore bilo s kojeg stanovišta o problematici toga kraja. Tu su uklopljene i posebne memorijalne zbirke knjiga najznačajnijih darivatelja / dr Ante Trumbića, književnika Petra Kasandrića i Ante Petravića, zatim prof. Mischiata, Josipa Barača.*¹⁹ Uz njih, svakako treba spomenuti i ostavšine Natka Nodila, splitskih načelnika Ivana Mangera, Vicka Milića i Ive Tartaglie, zatim Vjekoslava Radice, Juraja Kolombatovića, Antuna Barača i Dujma Mikačića. Upravo su prostorna ograničenost spremišta i nedostatak stručnog osoblja, bili razlog da su mnoge donacije *Gradske biblioteke* evidentirane sa zaostatom i, uglavnom, pohranjene fizički razdvojene.²⁰ Jedino je donacija Ante Trumbića, pristigla nakon njegove smrti 1939., bila smještajem fizički

¹⁸ Kovačić, Mihaela. Značajna donacija prof. Ede Pivčevića Sveučilišnoj knjižnici u Splitu. // HKD Novosti 49 (rujan 2010.) [citirano: 2012-08-17]. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/broj/35>.

¹⁹ Morović navodi da su se, preseljenjem fonda 1959. u novoizgrađeno spremište, *memorijalne zbirke* i građa za *Dalmatiku* uklopile u centralni knjižni fond, čime je otežan posao budućem bibliografu Dalmatike. Listići starog abecednog kataloga, za ovu građu, sadrže i pečatnu oznaku *Dalmatica*. Vidi: Morović, H. Povijest biblioteka ... Str. 242. i Morović, H. Gradska biblioteka ... Str. 209.

²⁰ U inventarnim knjigama primjerci iz donacija tek povremeno slijede u nizu, primjerice oni Ivana Mischiatija i Petra Kasandrića.

izdvojena. Već 1940. izvještaji navode kako su u posebnoj sobi palače Bernardi smještene knjige i arhiv dr. Ante Trumbića. Uz to, tiskana građa iz navedene ostavštine s pečatnim ekslibrisom *Dr Trumbić* uvedena je u posebne inventarne knjige te dobila posebnu signaturnu oznaku npr. T 1 B 11. Najstariji sačuvani inventari Odjela knjiga, vođeni do 1945., bilježe porijeklo primjerka čak i kada se publikacije unose sa zaostatom od nekoliko godina, što je, često, i bio slučaj.²¹ Nakon 1945., možda zbog dugogodišnjih zaostataka, prekinutog kontinuiteta i velikog priljeva građe, ovaj se podatak, za građu pristiglu do tog razdoblja, izostavlja. Upravo je to razlog što danas broj knjiga istaknutih donatora, primjerice Natka Nodila ili Josipa Barača ne odgovara onom iz izvještaja *Gradske biblioteke* i onodobnog tiska. U budućim projektima SKS za valorizaciju navedenih *memorijalnih zbirki*, kao preduvjet u postupku registracije kulturnim dobrom, uz inventarne knjige, bit će važan pregled starijeg fonda *de visu*, uz bilježenje podatka o povijesti primjerka - ekslibrisa, rukopisnog, pečatnog i/ili naljepnice, a često i posveta. Kako je prethodno navedeno, izlučivanje tiskovina nastalih prije 1830./1850. s Odjela knjiga te njihovo pridruživanje ZSKR započelo je 50-ih godina, a posvjedočio ga je i H. Morović zapisavši: *Djela objavljena tiskom prije ovoga datuma (1830./1850.) radi svoga posebnog značenja sabiru se u specijalni fond starih i rijetkih knjiga.*²² Time se dijelovi pojedinih *memorijalnih zbirki*, privatnih i javnih, razdvajaju ne toliko fizički koliko registracijom. Primjerice, djelo Vincenza Formaleonija *Topografia Veneta ovvero descrizione dello Stato Veneto...* tiskano u Veneziji, kod Giammaria Bassaglia 1787., iz spomenute Trumbićeve zbirke, pohranjeno je, zbog godine tiskanja, u ZSKR.²³ Analogijom koja vrijedi za ZSKR, knjižni fondovi istaknutih pojedinaca i ustanova, ugrađeni u fond Odjela knjiga, važan su povijesni spomen o njima samima i vremenu u kojem su djelovali. Upravo zbog specifičnosti društveno-političke klime kojom je živio Split tijekom druge polovice 19. i prve polovice 20. st., kao i okolnosti u kojima je gotovo više od jednog stoljeća djelovala SKS, javlja se potreba da se ove podzbirke unutar Odjela zasebno identificiraju, evidentiraju,

²¹ U izvještaju općinskom upraviteljstvu od 10. siječnja 1909. o radu *Gradske biblioteke*, tada još smještene u kući Ilić, D. Manger spominje da je tijekom 1908. uređenje inventara *znatno napredovalo* i da je na njemu radi knjižničar Juraj Guić (1877.-1938.), inače leksikograf i publicist. Od 4.118 jedinica bilo je uvedeno 2.646, tako da je 1909. Gradska biblioteka posjedovala 6.892 sveska.

²² Iz Odjela knjiga tijekom vremena izdvajaju se u Odjel periodike starije serijske publikacije npr. *Il Dalmatino lunario Cattolico Greco e Israelitico* (1887.-1927.), brojni shematizmi i školska izvješća.

²³ Navedeni primjerak prethodno je pripadao *Bibliotece Jugoslavenskog odbora*.

zaštite i prezentiraju u novim prostornim uvjetima. SKS je jedina ustanova u gradu, i šire, koja je u impresivnom sadržaju i količini u svom fondu prikupila i sačuvala kontinuitet javnih i obiteljskih knjižnica nastalih u Splitu od druge polovice 19. stoljeća. Primjerci koji pripadaju ovim zbirkama, sami po sebi, danas su rijetkost. Za ilustraciju navodimo primjerak iz ostavštine Josipa Barača, djelo francuskog arhitekta Ernesta Hébrarda (1875.-1933.) *Le Palais de Dioclétien à Spalato*, objavljeno u Parizu, u nakladi *Librairie générale de l'Architecture et des Arts décoratifs* 1911., s popratnim bilješkama Jacquesa Zeillera. Ovu raskošno opremljenu knjižicu, sastavljenu za posjetioce arheološke izložbe u Dioklecijanovim termama u Rimu 1911., autor je, kako čitamo iz zapisa na predlistu, poslao Baraču iz Pariza, u znak zahvalnosti i kao *souvenir de bonnes conversation pendant son séjour à Spalato*.²⁴ Zadano knjižnično poslovanje je poneke primjerke iz navedenih zbirki ostavilo izvan kategorije *Dalmatika* jer joj prema mjerilu autorstva i sadržaja i ne pripadaju. Ipak, nedvojbeno, oni su dokaz puta knjige, interesa, ideja i ideala nekih davnih čitatelja na ovim prostorima. Uz spomenuti kulturno-povijesni kontekst, razloge za evidentiranje i valoriziranje ove građe nalazimo i u primjerenijem knjižničnom poslovanju i zaštiti.²⁵ Naime, česta seljenja, dugogodišnji neodgovarajući smještaj kao i sama svojstva papira na kojem se tiska od druge pol. 19. st., dovela su do znatnih oštećenja i uništenja građe. O ovome svjedoči H. Morović u brojnim napisima u tisku.²⁶

²⁴ Hébrard je, uz potporu *Académie des Inscriptions et Belles Lettres*, boravio od 1907. do 1910. u više navrata u Splitu radi sondiranja u Dioklecijanovoj palači, u pratnji Josipa Barača. Hébrardov posjet Splitu rezultirao je s 18 planova Palače za koje je 1910. u Parizu, u *Salon des artistes français*, dobio počasnu kolajnu, a na rimskoj izložbi 1911. za njen model veliko priznanje. Godine 1912. objavio je u Parizu jedno od temeljnih djela o Dioklecijanovoj palači, uz ono Georga Niemanna, s nenadmašnim rekonstrukcijama. Baračev primjerak s navedenom posvetom samo je jedan u nizu rariteta tiskanih poslije 1850.

²⁵ Kod procjene primjerka, bilo da se uvrštava u fond kao zaostala i nepopisana građa, bilo kao primjerak ponuđen na tržištu ili dar, trebalo bi imati u vidu njegove specifičnosti i ne izdvajati ga kao prekobrojani čak i u slučaju većih oštećenja. Shodno navedenom mjerilu, uobičajenom za raru, i za ovu građu nameće se pitanje primjerene posudbe i prezentacije, usklađeno s kulturnom strategijom ustanove, i šire, uz prijave na raznovrsne kulturne projekte.

²⁶ Oko 30.000 omeđenih i serijskih publikacija izmještenih 1950-ih iz dvorišne dvorane Gradske biblioteke u Zagrebačkoj 3 u obližnju Armirovu kulu bilo je izloženo prašini, vlazi i provalama. Manji dio od oko 3.000 svezaka, za koji nije bilo mjesta u novosagrađenom spremištu Knjižnice, izgorio je u požaru 1969. Vidi: Morović, H. Gradska biblioteka ... Str. 208, 209.

3. Knjižni fondovi : odraz društvenih prilika

Same donacije kao i kupnja knjižne građe odražavaju specifičnosti sredine iz koje je Knjižnica izrasla kao i odnosa pojedinaca te lokalne i državne uprave u određenom razdoblju prema *zbirci gradskih i nacionalnih dragocjenosti* skupljenih u njoj. Od knjižnih fondova pripojenih SKS, kako javnih tako i privatnih, čije je djelovanje u doba narodnog preporoda, tijekom druge polovice 19. stoljeća, obilježilo Split, izdvajamo one skupljene uz društva *Gabinetto di lettura* i *Narodnu slavjansku čitaonicu*. U povijesti grada, oba društva, osnovana početkom 1860-ih, smještena u neposrednoj blizini, na Prokurativama i Rivi, zauzimaju važno mjesto kao kulturno-politička središta, ali i promotori kulture čitanja, čuvari vrijedne rukopisne i tiskane zavičajne baštine. Svjestan vrijednosti ovih knjižnica, a u želji da ih sačuva i ugradi u fond *Gradske biblioteke*, smatrajući da je poslanje njihovih društava završeno, spominje ih već 1904. i D. Manger u predgovoru spomenutom prvom izdanju knjižnice.²⁷ Sagledavajući početke javnoga knjižničarstva u Hrvatskoj polovicom 19. stoljeća u cjelini, podsjetimo da je nekoliko desetljeća ranije negoli u Splitu i Dalmaciji, Ljudevit Gaj (1809.-1872.) pozivom na osnivanje *Društva prijateljah narodne izobraženosti ilirske*, iznesenim 1836. u *Danici ilirskoj*, u kojem je predložio skupljanje knjiga, rukopisa i predmeta, posebno onih koji su na bilo koji način važni za hrvatski narod i zemlju, utemeljio *veliku občinsku knjižnicu i narodni Muzeum* u Zagrebu.²⁸ U Dalmaciji, i Splitu, stoljećima politički odijeljenima od ostatka Hrvatske, sličan se pokret u javnom knjižničarstvu zbiva tek tri desetljeća kasnije, nakon donošenja Ustava 1860., uz društva GL i NSČ.²⁹ Istovremeno, unutar dalmatinske liberalne buržoazije započinje snažnije društveno i političko djelovanje te, usporedo, izdvajanje narodnjačkog i autonomaškog pokreta. U početku, njihove se pristaše nisu

²⁷ Dušan Manger je i prema obiteljskoj predaji dobro poznao uvjete pod kojima je osnovana knjižnica GL jer je, naime, njen značajni donator kanonik Petar Manger bio stric njegova oca Ivana. Zato se još 1916. zalagao da se, nakon raspuštanja društva, knjižni fond GL pridruži *Gradskoj biblioteci*. Pripajanje je uslijedilo tek 1944. godine.

²⁸ Naziv *javne knjižnice*, za knjižnice uz društva GL i NSČ, navodimo prema pojašnjenju o njegovoj uvjetovanosti za istovrsne i kronološki istovremene, u radu Dore Sečić *Nabava knjiga i izgradnja fondova javnih knjižnica u Zagrebu u 19. st.* // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 54, 3(2011), 3, 4.

²⁹ Ovome je prethodila uredba *Ministarstva bogoštovlja i nastave* u Beču iz 1857. godine kojom se, u vidu zakonske odredbe o obveznom primjerku, u svakoj krunovini monarhije propisuje prikupljanje što potpunije zbirke građe o kulturi, povijesti, književnosti i bibliografiji dotične krunovine.

osjećali etnički i nacionalno različiti, a neslaganje je potjecalo, uglavnom, iz različitih stavova oko političkog djelovanja. Suprotno od šire uopćenog mišljenja, autonomaški pokret tada nije imao za cilj pripajanje Dalmacije Italiji, koja se na Apeninskom poluotoku tek stvarala. Zagovarali su očuvanje autonomije Dalmacije, političku i upravnu samostalnost, protiveći se pripajanju Dalmacije sjevernoj Hrvatskoj.³⁰ Jedan od prvaka dalmatinske autonomaške ideje, književnik i leksikograf Nikola Tommaseo (1802.-1874.), unatoč tome, poticao je Dalmatince, koje smatra Slavenima, ali ne i Hrvatima, na domoljublje i čuvanje svog jezika. Nasuprot Tommaseu, narodnjački je pokret predvodio povjesničar i publicist Natko Nodilo (1834.-1912.), prvi urednik zadarskog lista *Il Nazionale*. U ovoj složenoj društveno-političkoj klimi onodobnog Splita, i sličnih dalmatinskih sredina, za razliku od uobičajenih podjela u široj javnosti, tolerancija je znatno prisutna iako je tijekom vremena doživjela brojne preinake.³¹ Prilike u Splitu 1860-ih vjerno je opisao i Dinko Politeo, urednik *Naroda*: (...) *onda je u Splitu obstojalo jedno samo društvo – Gabinetto di Lettura – kojemu su bili članovi i narodnjaci i autonomaši. Malen broj ljudi, talijanskog uzgoja a širokih slavenskih osjećaja nije mogao dalje izdržati u protunarodnom krugu protivnika združenju Dalmacije s Hrvatskom (i Slavonijom) te su se odcijepili od Gabinetta, nasljednika vlasteoskoga Casina i udario temelje Čitovnici.*³² U svrhu potpunijeg uvida u tezu kako upravo knjižni fondovi u znatnoj mjeri zrcale čak i složenije društveno-političke prilike, u ovom slučaju složeni odnos narodnjaka i autonomaša u Splitu druge polovice 19. st., u daljnjem tekstu navodimo osnovne podatke o povijesti i sadržaju fonda knjižnica društava Gabinetta i Čitaonice. Predstavljajući jedan od segmenata za brojna interdisciplinarna istraživanja navedeni fondovi pružaju razlog više da ih se evidentira i zaštiti kao cjeline.

³⁰ Autonomaši i narodnjaci nisu tada još težili oslobođenju od Beča kao, primjerice, sjeverotalijanske pokrajine u Italiji. Sam N. Tommaseo bio je protivnik pripojenja bivše Mletačke republike novoj Kraljevini Italiji i zagovaratelj njene samostalnosti.

³¹ Splitski povjesničar Duško Kečkemet smatra kako razvitak i slom autonomaškog pokreta u Dalmaciji, uglavnom, nije do sada bio primjereno povijesno obrađivan te da su naši povjesničari o njemu pisali površno i pristrano, a talijanski još pristranije, iredentistički. Naime, poznato je da se autonomaška stranka tek na početku 20. stoljeća nazvala talijanskom.

³² Politeo, Dinko. Besjeda na proslavi dvadesetipetogodišnjice otvorenja splitske čitaonice ... 1. listopada 1887. // Prilog Narodu (Split) 4, 77 ([7. 10.] 1887.).

3.1 *Gabinetto di lettura*

Knjižnica društva *Gabinetto di lettura*, prije požara 1881. smještena u zgradi *Teatra Bajamonti*, na Prokurativama, svečano je otvorena 1861. godine na poticaj splitskoga gradonačelnika Antonija Bajamontija i uz potporu splitske općine. Njezini su osnivači i donatori, prema tvrdnjama kroničara splitskoga knjižničarstva Dušana Mangera, a kasnije i Hrvoja Morovića, željeli da knjižnica društva vremenom preraste u neku vrstu gradske knjižnice, a da po raspuštanju društva bude sačuvana u gradu Splitu i splitskoj općini. Ovu činjenicu D. Manger potkrepljuje pismom koje je gradonačelnik Bajamonti uputio 24. veljače 1863. pod brojem 342 kanoniku Petru Mangeru - *Indirizzo municipale della città di Spalato Al. Rmo Monsignore Pietro Manger decano capitolare : per il generoso don odi molti interessanti libri al Gabimetto di Lettura, inservienti di base pella civica Biblioteca*. Naime, godine 1863. kanonik Petar Manger (1798.-1877.) darovao je društvu, kako stoji u pismu, čitavu svoju knjižnicu, pored dijela koja je naslijedio od povjesničara, arheologa i konzervatora Franje Carrare (1812.-1854.), uz prethodno navedene uvjete.³³ Načelnik Bajamonti i tadašnji upravitelj društva GL, usvojili su misao kanonika Mangera, o čemu svjedoči i podatak da mnoge od tih knjiga imaju pečat s općinskim grbom i natpisom *Biblioteca civica*. U prvim godinama po osnutku, knjižnica *Gabinetta* je djelovala kao javna knjižnica, nudeći na uvid knjižni fond i širim slojevima. Fond knjižnice sadržavao je 3.500 knjiga i 55 rukopisa. Bio je podijeljen, sudeći prema indeksu, u osam skupina: A *Storia e letteratura patria*, B *Storia, Geografia, Statistica, Viaggi, Mitologica, Archeologica, Numismatica, Architettura*, C *Giurisprudenza civile ed ecclesiastica, Economia politica, Finanza, Diritto pubblico, Scienze amministrative, Scienza militare*, D *Grammatica e letteratura varia, Filosofia, Rettorica, Lettere amene*, E *Arte, Matematica, Fisica Tecnologia ... F Theologia, Ecclesiastica o morale*, G *Pastorizia, Navigazine, Agricoltura, Commerci*, H *Manoscritti vari*.³⁴ Navedene slovne oznake prema predmetu i rednom broju, sadržane su uz sami pečat GL najčešće na predlistu. Najstarija tiskana knjiga u fondu bila je inkunabula, djelo Johannesa Gersona (1363.-1429.), francuskoga skolastičkog filozofa i kancelara pariškoga sveučilišta, *De imitatione Christi et de Contemptu omnium vanitatis. Sequitur Tractatus de imitatione cordis*,

³³ Mangjer, Dušan. "Gradska biblioteka u Spljetu" Izvješće uglednom općinskom upraviteljstvu na 10. januara 1909. // Naše jedinstvo 16, 10 (23. 1. 1909.), 1, 2.

³⁴ Morović, H. Povijest biblioteka ... Str. 188.

tiskana u Lyonu kod Janona Carcaina oko 1488., nekada u vlasništvu F. Carare.³⁵ Od 55 rukopisa iz knjižnice GL, 50 se i danas čuva u rukopisnoj zbirici SKS dok su neki tijekom vremena zagubljeni. Svijest osnivača knjižnice GL o zavičajnosti ogleda se u sadržaju i autorstvu djela okupljenih pod predmetnom oznakom *A Storia e letteratura patria*. Uz djela talijanskih i hrvatskih autora, primjerice Marina Getaldića i Ruđera Boškovića, tu je uvrštena i već spominjana prva znanstvena monografija o Dioklecijanovoj palači Roberta Adama.³⁶ Prvi knjižničar društva GL bio je dr. Ante Kuzmanić (1807.-1879.), *uzdržanik splitske građanske knjižnice* i, ujedno, urednik prvoga hrvatskoga preporodnoga književnog časopisa *Zora Dalmatinska*.³⁷

3.2 Narodna slavjanska čitaonica

U neposrednoj blizini *Gabinetta*, u kući Ilić na splitskoj Rivi, od 1862. djelovala je *Narodna slavjanska čitaonica*, stjecište splitskih narodnjaka. Dvojezični, hrvatsko-talijanski *Poziv na osnivanje narodne knjižnice i sbirke slika u narodnoj Slavjanskoj čitaonici* iz 1863. sličnog je sadržaja kao i ranije spomenuti poziv Lj. Gaja. U njemu stoji da će knjižnica (...) *sabirati ne samo sve najbolje knjige i stare i nove, pisane u narodnom jeziku, dali i sve one knjige u kojem drago jeziku napisane, s kojima su privredni dalmatinci proslavili i na glas uzdigli svoj zavičaj, pri tom one knjige inostranske i naše, koje se tiču ikoje povjestničke, književne, umstvene, štedne i državne koristi slavjanskog naroda*, a rezultirao je njenim ustanovljenjem i svečanim otvorenjem prije

³⁵ Ovo nabožno-moralno djelo bilo je u srednjem vijeku popularno i poslije *Biblije* najviše prevedeno. Prvi put je tiskano u latinskom originalu, u Augsburgu, između 1470. i 1472., a do 1500. godine izašlo je u mnogobrojnim izdanjima. Moguća "zavičajna" veza ovoga djela proizlazi iz podatka da je prema nekome sličnom latinskom izvorniku, inkunabuli ili rukopisu, koje u incipitu kao autora navodi *Ivana Gersona kancelara pariškog*, sačinio prijevod na hrvatski jezik Marko Marulić, 20. lipnja 1500. godine, naslovljen *Od naslidovan'ja Isukarstova i pogarjen'ja taščin segasvitnijih*.

³⁶ U *Teatro Bajamonti*, prema navodima Duška Kečkemeta, bio je uvršten među 26 medaljona s portretima istaknutih Dalmatinaca, uokolo stropa gledališta, oslikanog od tršćanskog slikara Antonija Zuccara (1825.-1892.) i portret R. Boškovića. Posebnost primjerka djela Francesca Ricca *Elogio storico dell'abate Ruggiero Giuseppe Boscovich* tiskanog 1789. u Milanu kod Giuseppea Marellija je što uz *Indice delle opere dell' ab. Ruggiero Giuseppe Boscovich pubblicate prima della sua morte* sadrži na marginama rukopisne bilješke sa signaturom knjižnice *Gabinetta*, uza svako pojedino Boškovićevo djelo. Vrijedan je to podatak kako je već polovicom 19. stoljeća, korisnik ili knjižničar, mogao imati uvid u cjelokupno Boškovićevo znanstveno djelo, objavljeno tijekom pet desetljeća (1736.-1786.).

³⁷ Morović, H. Povijest biblioteka ... Str. 188.

točno 150 godina - 30. rujna 1862. Sačuvani *Imenik knjiga knjižnice narodne hrvatske Čitaonice u Spljetu* sadrži: *redovito uređene knjige, rječnike, knjige bezimenih pisaca, časopise (novine) i periodičke spise, glasbotvorine, Programe, koledare - izvješća itd.*³⁸ U knjižnici NSČ izmjenjivali su se knjižničari tako da se u inventaru mogu iščitati dva rukopisa. Iako H. Morović navodi da je prof. Miroslav Alačević dugi niz godina brinuo o knjižnici NSČ, rukopisni plakat, nastao vjerojatno 1864., kao knjižničara navodi istaknutoga splitskog knjižara Vida Morpurga (1838.-1911.).³⁹ Osim darom, NSČ je knjige nabavljala i kupnjom. Primjerice, djelo Charlesa Du Cangea (1610.-1688.) *Illyricum vetus et nouum, siue historia regnorum Dalmatiae, Croatiae, Slaunoniae, Bosniae, Seruiae. Atque Bulgariae ...* tiskano u Bratislavi, kod Royera 1746., kupljeno je u bečkom antikvarijatu *V. A. Heck*. Kao najstariji tiskani primjerak, inventar NSČ bilježi cinquecentinu *Pistule, i euanyelya po sfe Godischie haruatschim yazichom stumacena, nouo pristampana, i spomgnom priuiyena, po nacinu nouoga Missala nareyena po sfetoy materi chrichui*, izdan u Veneciji kod Sessa 1586. a tiskan kod Giovannija Antonija Rampazetta. Uz oznaku vlasništva - pečat *Narodna slavjanska čitaonica u Splietu*, primjerci su imali oznaku ispisanu crnilom npr., K/9b što odgovara prvom slovu prezimena autora/naslava djela i rednom broju u *Imeniku*. Od rukopisne građe zastupljena je notna građa - *glasbotvorine* - koja se, nažalost, nije sačuvala u fondu SKS. Nadalje, autonomašima suprostavljena težnja narodnjaka za ujedinenjem Dalmacije s Hrvatskom i Slavonijom, i šire slavenskim narodima, iščitava se iz knjižnog fonda društva NSČ. Uz uobičajeno talijanske i poneku njemačku tiskovinu, sada su u većoj mjeri zastupljena izdanja nastala u Zagrebu,

³⁸ *Imenik knjiga knjižnice narodne hrvatske Čitaonice u Spljetu* (Zbirka rukopisa SKS M 89). Vidi i: Adamov, Duje. Splitska čitovnica 1862.-1919. // Novi list 3, 430 (10. 1. 1922.), 2. Autor članka, s vremenske distance navodi kako se ova, po zamisli "slavjanska" čitaonica, prema službenom nazivu stranke obilježavala u ovom neprijeporno hrvatskom kraju samo "narodnom" dok najoštrija borba za starčevićansku ideologiju, označena politikom *Vidika*, nije godine 1905./1906. pretvorila i Narodnu u Hrvatsku čitaonicu. Godine 1919. ona nosi naziv *Jugoslavenska čitaonica*.

³⁹ Ovu pretpostavku potvrđuje usporedba autografa Vida Morpurga i Miroslava Alačevića u *Imeniku* kao i činjenica da se Alačevićev autograf javlja nakon većeg broja upisanih jedinica. Rukopisni plakat iz 1864. kao predsjednika Društva navodi Kostu Vojnovića, potpredsjednika Eduarda Tacconija, tajnika Miju Glavinića, blagajnika Franu Bollanija, a kao *počastni drug* Josip Juraj Strossmajer. Kao utemeljitelj spominju se Dujam Karaman, Ivan Manger i Vid Morpurgo. Dušan Manger kao knjižničara 1903. spominje Eduarda Grgića, tada ujedno i člana Općinskog vijeća te narodnog zastupnika u Dalmatinskom saboru.

Rijeci, Kraljevici, Osijeku, Požegi, ali i Beogradu, Novom Sadu, Cetinju, Varšavi, Pragu, Kijevu, Moskvi i Petrogradu. Kao darovatelji spominju se Kosta Vojnović, ali i Vuk Stefanović Karadžić i Slavjanski blagotvornički komitet iz Peterburga. Značajno mjesto u fondu knjižnice NSČ imaju i brojna djela spomenutog N. Tommasea.⁴⁰

4. Od listićnih i elektroničkih kataloga do *imaginarnih zbirki*

4.1 Obrada

Sagledavajući povijest izgradnje fonda omeđenih publikacija SKS tiskanih do 1945., potrebno je osvrnuti se i na njegovu obradu i prezentaciju korisnicima. Upravitelj Manger vodio je Knjižnicu trideset sedam godina *po principima, po kojima su vodjene sveučilišne biblioteke i gradske biblioteke u većim centrima*. Pri tome je proučavao *Naredbu Kraljevske hrvatske - slavonske - dalmatinske zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu* od 15. ožujka 1876. br. 541. kojom se propisuju pravila za biblioteku hrvatskog sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu i *Pravila Univerzitetske biblioteke u Beogradu*. Još 1904. posredstvom don F. Bulića nabavio je *Relazione sulla biblioteca civica di Pola, a Braća hrvatskog zmaja*, u svojstvu skrbnika *Knjižnice kraljevskog i slobodnog grada Zagreba*, dostavljaju Mangeru 1910. na ogled prijepis *Pravila Knjižnice* iz 1907. Po uzoru na ove dokumente, sastavljen je *Nacrt statuta Gradske biblioteke* datiran 1913. koji u članku VIII. navodi: *Svako tiskano djelo, koje se već nalazi ili ulazi u Knjižnicu mora se označiti bibliografski na ceduljama a k tome se mora imati: općeniti inventar, alfabetski katalog sa ceduljama i katalog po strukama*. Nažalost, zbog neuvjetnih okolnosti, nije bilo moguće pratiti zacrtano poslovanje. Kao što je ranije navedeno, za pretpostaviti je da je i u prvoj fazi djelovanja knjižnice postojao popis rukopisa, inkunabula i bibliografskih rijetkosti, kako i spominje čl. VII, VIII i X *Nacrta*, iako nije sačuvan ni u formi knjige ni u formi abecednog listićnog kataloga. Sačuvano je nekoliko inventarnih knjiga, sada na Odjelu knjiga, većinom s popisom omeđenih publikacija, od kojih su neke po godini tiskanja, kako je ranije spomenuto, pripale ZSKR.⁴¹ Kataložni zapisi o ovim jedinicama, sastavljeni prema Pruskim instrukcijama, objedinjeni su

⁴⁰ U SKS čuva se dokument potpisan od *Spljetske narodne čitaonice* za misu zadušnicu *Nikoli Tommažeu*.

⁴¹ Od oko 5.000 primjeraka u zbirci starih knjiga, do danas je s Odjela knjiga prebačeno 516, dakle nešto više od 10 posto fonda.

u centralnom abecednom listićnom katalogu, nastalom do 1945. Kao uputstvo za njegovu izradu, korišteni su i priručnici Giuseppea Ottina *Bibliografia* (Milano, 1893.) i Juliusa Petzholdta *Manuale del bibliotecario* (Milano, 1894.).⁴² U drugom razdoblju djelovanja knjižnice, nakon 1945., obrada omeđenih publikacija slijedi smjernice u međunarodnom i hrvatskom knjižničarstvu. Katalogizatori SKS 1960-ih prate izradu *Nacrta Pravilnika za izradbu abecednih kataloga* Eve Verona i usvajaju smjernice njenog predavanja održanog 1965. u Splitu pod naslovom *Abecedni katalog i njegovi zadaci - novi jugoslavenski pravilnik u odnosu na dosadašnji*. Jedno desetljeće kasnije, za obradu omeđenih publikacija, bez obzira na godinu tiskanja, na raspolaganju su prva izdanja ISBD(M)-a (1971.) i *Pravilnika i priručnika za izradu abecednih kataloga* (1970. PPIAK) Eve Verona. Budući da 1971. prvo objavljeno izdanje ISBD(M)-a nije donijelo odgovarajuće propise za posebnosti omeđenih publikacija tiskanih do 1830./1850., tome se zadatku, na međunarodnoj razini, pristupilo 1975. osnivanjem *Radne grupe za izradu nacrtu ISBD-a za stare omeđene publikacije* pri IFLA-inoj *Komisiji za rijetke i dragocjene knjige i dokumente*.⁴³ Posrednik u obradi ove građe 1980-ih, bila je Komisija za povijest knjige i knjižnica Hrvatskoga knjižničarskog društva. Na njen poticaj i uz nadzor Šime Jurića, u ZSKR Sveučilišne knjižnice u Splitu obrađene su najprije inkunabule, a zatim, kao dio širega međunarodnog projekta *centralnog kataloga knjiga 16 stoljeća* i ove publikacije. Podaci o njima bili su dostupni, izdvojeno od ostatka fonda omeđenih starih publikacija, u abecednom listićnom katalogu, ispisanom strojopisom.⁴⁴

Nakon promjena koje su uslijedile 1980-ih i 1990-ih uvođenjem strojne obrade u knjižnične kataloge i objavljivanja 1995. prvoga hrvatskog izdanja ISBD(A) prema drugom, prerađenom izdanju izvornika, uz IFLA-in strojno čitljiv format UNIMARC, prilagođeno staroj knjizi te smjernice za njegovu primjenu, u hrvatskoj knjižničarskoj zajednici, uslijedila je sustavnija obrada

⁴² Morović, H. Povijest biblioteka ... Str. 237.

⁴³ Katić, Tinka. Prikaz 2. izmijenjenog izdanja ISBD(A) u odnosu na 2. dio Pravilnika i priručnika za izradbu abecednog kataloga Eve Verone. // Seminar Standardiziranje kataložne obrade stare i rijetke tiskane građe ... / uredila T. Katić. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1993. Str. 17, 18.

⁴⁴ Nakon što je 1980. objavljeno prvo izdanje ISBD(A)-a, napredovala je obrada ove građe. Vidi: Katić, Tinka. Stara knjiga : bibliografska organizacija informacija ... Str. 2, 3.

stare knjige.⁴⁵ Sukladno navedenom i u ZSKR uslijedilo je od 1995./1996. retrospektivno katalogiziranje inkunabula te knjiga tiskanih od 16. do 18. stoljeća u CROLIST-u. Ipak, ovi zapisi nemaju unesena sva polja koja za staru knjigu predviđaju navedeni priručnici i smjernice poput onih za priveze, ranije vlasnike, tiskare i slično, nego su oni navedeni u skupini napomena, u polju 300, a ne u skupini pretraživih polja 481/482, 702 i 712 s pripadajućim podpoljima.⁴⁶ U idućem razdoblju, svakako slijedi dopuna postojećih zapisa prema navedenim smjernicama. Stariji fond Odjela knjiga, tiskan nakon 1850. obrađen je i dostupan u listićnom, a od 2000-ih dijelom i u elektroničkom katalogu. Promišljajući o dostupnosti građe tiskane nakon 1850., SKS, za razliku od Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu i Sveučilišne knjižnice u Rijeci, koje su odabrale retrospektivnu konverziju, odabire retrospektivnu katalogizaciju u CROLIST-u.⁴⁷ Na ovaj način stvorena je osnova za dalje predloženo. Naime, jedan od mogućih načina evidentiranja memorijalnih zbirki, nudi se pri bibliografskoj obradi primjeraka tiskanih i poslije 1830./1850. godine, ukoliko, naravno, za to postoje preduvjeti - zabilježeni podatak o povijesti primjerka. Na ovom zaključku slijedi dalje obrazlaganje potrebe da se, koristeći prednosti elektroničkih kataloga, proširi primjena onih skupina ISBD(A)-a i UNIMARC-a koje se odnose na bilježenje podataka o porijeklu primjerka iako ih ISBD(M) i PPIAK ne propisuju kao obvezne. Na ovaj način gradile bi se i očuvale *imaginarne memorijalne zbirke* te stvorili preduvjeti za njihovo očuvanje kao izvora za brojna interdisciplinarna proučavanja. Kao primjer dobre prakse u stvaranju *imaginarne zbirke*, bez obzira na mjesto pohrane građe, navodi se primjer knjižnice splitskog polihistora Julija Bajamontija (1744.-1800.) u dvije ustanove: *Znanstvenoj knjižnici Zadar* (ZKZ) i SKS. Pregledavanjem fonda Rare SKS *de visu*, ustanovljeno je da se u zbirci čuva 30 naslova s rukopisnim ekslibrisima članova obitelji Bajamonti, a samog Julija Bajamontija dva. Zbog razdiobe imovine među nasljednicima Bajamontijevih, življenjem vezanim, osim za Split, i za druge gradove duž

⁴⁵ ISBD(A) : Međunarodni standardni bibliografski opis starih omeđenih publikacija (antikvarnih) / [prevela Tinka Katić]. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo ; Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1995. (Povremena izdanja Hrvatskog bibliotekarskog društva. Novi nizovi ; knj. 1).

⁴⁶ Priručnik za UNIMARC : bibliografski format / prevela i priredila Mirna Willer. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica ; Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1999. (Izdanja Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Priručnici ; knj. 1).

⁴⁷ Blažević, Dorica. Retrospektivna konverzija knjižničnih kataloga : iskustva nekih inozemnih knjižnica i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 49, 2(2006), 22-32.

Jadranske obale, mogli smo samo pretpostavljati da i tu treba tražiti primjerke iz knjižnice Bajamonti. Pretpostavku su, kao točnu, potvrdili rezultati unosa/ obrade fonda *seicentina* u ZKZ započeti 2005. u CROLIST-u, uz primjenu ISBD(A)-a i *Smjernica za upotrebu UNIMARC-A za stare omeđene (antikvarne) publikacije*.⁴⁸ Naime, na razini bibliografske obrade podataka primjenom skupine 7 (Napomene), točnije unosom polja 702 i 712 / sekundarno osobno i korporativno autorstvo uz kod 390 i podpolje \$4, pri pregledu skupnog kataloga CROLIST, saznajemo da ZKZ čuva još tri rariteta iz knjižnice Julija Bajamontija:

1. Getaldić, Marin. *Promotus Archimedis seu De varijs corporum generibus grauitate & magnitudine comparatis*. - Romae : Apud Aloysium Zannettum, 1603.
2. Getaldić, Marin. *Nonnullae propositiones de parabola. Nunc primum inuentae & in lucem editae*. - Romae : Apud Aloysium Zannettum, 1603.
3. Ferrari, Ottavio. *De re vestiaria libri tres*. - Patavii : Typis Pauli Frambotti, 1642.

Donosimo primjer za unos podataka o bivšim vlasnicima: Juliju Bajamontiju i Simeonu Ferrari-Cupilliju⁴⁹ u polje 702 i pripadajuća potpolja:

702	11	\$3	910710264
		\$a	Bajamonti
		\$b	Julije
		\$4	390
702	11	\$3	241007130
		\$a	Ferrari-Cupilli
		\$b	Simeone
		\$4	320

⁴⁸ Vidi i: Katalog knjiga tiskanih u 17. stoljeću, koje se čuvaju u zadarskoj Znanstvenoj knjižnici. Knjiga 1: 1601.-1650. / obradila i priredila Andrijana Jusup. Zadar : Znanstvena knjižnica, 2005. (Knjižno blago Znanstvene knjižnice Zadar : katalog 8).

⁴⁹ Simeone Ferrari Cupilli (1834.-1922.) od 1865. bio je knjižničar Paravie, odnosno zadarske Gradske knjižnice. Sin je Giuseppea (1809.-1865.), kulturnog povjesničara, književnika i biografa te od 1858. člana prve uprave knjižnice Paravia i knjižničara od 1864. do smrti.

Navedeni postupak kojim se, uz osnovni, postojeći zapis, unosi elemente opisa o povijesti primjerka, primjenjiv je i kada se taj podatak odnosi na korporativno tijelo/sekundarna odgovornost.⁵⁰ Unos polja 712 / kod 390 / u polju \$4 primjenjiv je na primjerke *Narodne slavjanske čitaonice* kao i svih značajnijih javnih fondova, primjerice *Gabinetto di lettura*.⁵¹

4.2 *Prezentacija memorijalnih zbirki*

Spomenimo da je SKS jednu od svojih vrijednih zbirki s građom tiskanom nakon 1850., iz čuvene knjižnice splitske *C. k. Obrtničke škole*, osnovane 1907., predstavila katalogom i izložbom *Knjižnica C. K. Obrtničke škole u Splitu* 1993. godine.⁵² Tom prigodom, uz osnovni fond od 131 primjerka, dospio u SKS 1968. od *Građevinskoga školskog centra*, evidentirani su i predstavljeni i primjerci sačuvani u drugim splitskim ustanovama: Graditeljsko industrijsko-obrtničkoj školi, Školi likovnih umjetnosti, Galeriji umjetnina i Etnografskom muzeju. Primjerci iz SKS, doneseni u tiskanom katalogu i obrađeni u CROLIST-u, ne sadrže podatak o povijesti primjerka redovito naznačen na publikaciji pečatnim ekslibrisom. Nešto drugačiji način prezentiranja za svoje povijesne fondove iznašla je, primjerice, *Sveučilišna knjižnica u Rijeci* objavivši na mrežnim stranicama, u sklopu projekta *Očuvanje europske knjižnične baštine u Sveučilišnoj knjižnici Rijeka*, u popisu građe *Povijesne zbirke - Knjige općeg fonda (1831./1851.-1947.)*, u rubrici Opis primjerka, podatke o vlasnicima primjeraka tiskanih i nakon 1850. Ista knjižnica je 2010. predstavila i *Zbirku Mohorovičić*, pristiglu u knjižnicu još 1981. s 600-tinjak primjeraka s područja prirodnih znanosti, objavljenih od druge polovice 19. do prve polovice 20. stoljeća. Ovi primjerci obrađeni su u CROLIST-u uz unos elemenata opisa o povijesti primjerka u polje 702. *Sveučilišna knjižni-*

⁵⁰ O istraživanju bilježenja podataka o povijesti primjerka u kataložnim zapisima listićnih i tiskanih kataloga te OPAC-ima hrvatskih knjižnica vidi: Tomić, Marijana. Provenance information in Croatian catalogues of heritage collections. // Summer school in the study of old books : proceedings. / ur. Mirna Willer, Marijana Tomić. Zadar : Sveučilište u Zadru, 2010. Str. 173-199.

⁵¹ O bilježenju jedinstvenih i varijantnih oblika imena osoba važnih za povijest primjerka vidi: Katić, Tinka. Određivanje jedinstvene odrednice za imena osoba koje su, osim autora, sudjelovale u nastanku knjige i povijesti primjerka. // Znanstveni skup Normizacija osobnih imena u knjižničarstvu i leksikografiji, Zagreb, 15. i 16. svibnja 1996. / ur. Dorica Blažević. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1996. Str. 157-172.

⁵² Knjižnica C. K. Obrtničke škole u Splitu / urednik Stanko Piplović. Split : Sveučilišna knjižnica u Splitu, 1993. (Publikacije Sveučilišne knjižnice u Splitu 12).

ca u Puli također je na svojim mrežnim stranicama predstavila *Mornaričku knjižnicu* (Marine-Bibliothek), osnovanu u Veneciji 1802., pri vrhovnom zapovjedništvu austrijske Ratne mornarice. Ova zbirka, uz djela nastala od 16. do kraja 18. stoljeća, sadrži čak oko 85 posto djela iz 19. stoljeća, a od 1992. registrirana je kao spomenik kulture.

5. Zaključak

Još od 50-ih godina prošlog stoljeća, u SKS prisutna je praksa da se jezgri ZSKR pridružuju publikacije *Odjela knjiga* koje godinom tiskanja pripadaju Rari (1830./1850.). Razlozi za to su kako specifična obrada tako i pohrana te korištenje ove građe. Time su prvotne cjeline/zbirke donacija istaknutih pojedinaca i javnih knjižnica, važnih u kulturno političkoj povijesti Splita druge polovice 19. stoljeća i same SKS, prividno narušene podjelom između tri odjela, točnije dviju zbirki registriranih kao kulturno dobro. Zajedničko im je obilježje oznaka posebnosti/povijesti primjerka. Bilježenje povijesti primjerka i za stare tiskovine uvriježilo se tek s prihvaćanjem međunarodnih standarda za obradu stare građe - ISBD(A), a u Hrvatskoj se sustavnije primjenjuje s prijevodom istih. Publikacije tiskane nakon 1850. i obrađene prema ISBD(M)-u, u pravilu, ne sadrže ovaj podatak. U vremenu i prije strojne obrade građe, jedna od odlika tradicionalnih kataloga - od abecednih i stručnih do posebnih za različite vrste građe te onih sastavljenih po kronološkoj, zemljopisnoj i jezičnoj odrednici, nakladničkoj cjelini i slično - bila je objedinjavanje podataka i posredovanje u stvaranju imaginarnih zbirki. Na ove odlike tradicionalnih kataloga, u stvaranju imaginarnih zbirki, nastavlja se i bibliografska praksa. Štoviše, ide još i dalje tvoreći nacionalne, zavičajne, retrospektivne, tekuće, predmetne i brojne druge specijalne bibliografije. Zadržavši odlike i ulogu tradicionalnog kataloga, OPAC njegove nedostatke nadomješta povezanošću s drugim komplementarnim bibliografskim sustavima. Na primjeru obrade dijela omeđenih publikacija u SKS u stvaranju imaginarnih zbirki, iskazanih kroz tradicionalne kataloge, od abecednog do posebnih, kronološki izdvojenih kataloga inkunabula i cinquecentinu te zbirke *Dalmatika* u centralnom abecednom katalogu, zagovara se očuvanje cjelovitosti memorijalnih zbirki kao i njihovo evidentiranje u novom tehnološkom okruženju OPAC-a.⁵³ Mogućnosti nadogradnje vrijednih rezultata dosadašnje retroaktivne katalogizacije

⁵³ Zahtjevi korisnika za uvidom u cjelovite memorijalne zbirke nisu učestali, ali su prisutni osobito kod opsežnih znanstvenih radova, primjerice u ostavštini Ante Trumbića.

omeđenih publikacija tiskanih nakon 1850., koja je u SKS započela 2000-ih, unošenjem podatka o povijesti primjerka, respektabilne su. Na ovaj način nastale *imaginarne memorijalne zbirke* prelaze granice spremišta pojedinih odjela pa čak i drugih ustanova. Iz navedenih primjera prezentacije *memorijalnih zbirki* u knjižnicama srodnim SKS, s građom tiskanom nakon 1850. zaključujemo da je iščitavanje povijesti primjerka sve prisutnije.

Primjena pojedinih odredbi ISBD(A)-a, *Smjernica za upotrebu UNIMARC-a za stare omeđene (antikvarne) publikacije, Hrvatske retrospektivne bibliografije knjiga od početaka tiska do 1835.* odgovara ovom zahtjevu, uz prethodno, u široj knjižničarskoj zajednici prihvaćene i regulirane smjernice za njihovo bilježenje, neovisno o slobodnoj procjeni. To bi se, s obzirom na značaj fonda SKS, primjerice NSČ i njemu sličnih, odrazilo kako u knjižničnom poslovanju tako i u prezentaciji i zaštiti građe.

LITERATURA

Administrativni arhiv SKS

Fond *Narodne slavjanske čitaonice* (SKS)

Literatura:

Adamov, Duje. Splitska čitavnica 1862.-1919. // *Novi list* 3, 430-432 (10. 1. 1919.), 2.

Bajamonti, Antonio. *Composizioni poetiche inedite*. Spljet : Gradska biblioteka, 1904. (Spljet : Spljetska društvena tiskara).

Barač, Josip. Francuske uspomene jednog Splitsanina. // *Novo doba* 15, 299 (25.12.1933.), 9.

Blažević, Dorica. Retrospektivna konverzija knjižničnih kataloga : iskustva nekih inozemnih knjižnica i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 49, 2(2006), 22-32.

[Bošnjak, Dubravka]. [Predgovor]. // *80 godina Naučne biblioteke u Splitu*. Split : Naučna biblioteka, 1983. (Izdanja Naučne biblioteke Split ; 5). Str. 8-13.

ISBD(A) : Međunarodni standardni bibliografski opis starih omeđenih publikacija (antikvarnih) / [prevela Tinka Katić]. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo ; Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1995. (Povremena izdanja Hrvatskog bibliotekarskog društva. Novi nizovi ; knj. 1).

Katić, Tinka. Određivanje jedinstvene odrednice za imena osoba koje su, osim autora, sudjelovale u nastanku knjige i povijesti primjerka. // Znanstveni skup Normizacija osobnih imena u knjižničarstvu i leksikografiji, Zagreb, 15. i 16. svibnja 1996. / ur. Dorica Blažević. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1996. Str. 157-172.

Katić, Tinka. Prikaz 2. izmijenjenog izdanja ISBD(A) u odnosu na 2. dio Pravilnika i priručnika za izradbu abecednog kataloga Eve Verone. // Seminar Standardiziranje katalogne obrade stare i rijetke tiskane građe ... / uredila T. Katić. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1993. Str. 17-62.

Katić, Tinka. Smjernice za upotrebu UNIMARC-a : stare omeđene publikacije (antikvarne). Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2000.

Katić, Tinka. Stara knjiga : bibliografska organizacija informacija. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. (Posebna izdanja Hrvatskoga knjižničarskog društva ; knj. 12). Str. 2, 3.

Knjižnica C. K. Obrtničke škole u Splitu / urednik Stanko Piplović. Split : Sveučilišna knjižnica u Splitu, 1993. (Publikacije Sveučilišne knjižnice u Splitu 12).

Kovačić, Mihaela. Značajna donacija prof. Ede Pivčevića Sveučilišnoj knjižnici u Splitu. // HKD Novosti 49 (rujan 2010.) [citirano: 2012-08-17]. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/broj/35>.

Manger, Dušan. Gradska biblioteka u Splitu. // Službeni glasnik Primorske banovine 1, 5 (1. decembra 1937.), 31-33.

Mangjer, Dušan. "Gradska biblioteka u Spljetu" Izvješće uglednom općinskom upraviteljstvu na 10. januara 1909. // Naše jedinstvo 16, 10 (23. 1. 1909.), 1, 2.

Manger, Dušan. [Predgovor]. // Bajamonti, Antonio. Composizioni poetiche inedite. Spljet : Gradska biblioteka, 1904. (Spljet : Spljetska društvena tiskara). Str. [III] - IX.

Morović, H. Gradska biblioteka u Splitu. // Izbor iz djela / Neda Anzilović. Split : Književni krug, 1988. (Suvremenici ; 6). Str. 165 - 210.

Morović, H. Povijest biblioteka u gradu Splitu. Dio I. Zagreb : Društvo bibliotekara Hrvatske, 1971. (Izdanja Društva bibliotekara Hrvatske ; knj. 4).

Morović, Hrvoje. Za sanaciju splitske Naučne biblioteke. // Kulturna baština 4, 5-6 (1976), 66-76.

N. K. Jedna šesdesetgodišnjica. // Narod 1, 8 (3. 9. 1922.), 3.

Politeo, Dinko. Besjeda na proslavu dvadesetpetgodišnjice otvorenja Splitske čitaonice ... 1. listopada 1887. // Prilog Narodu (Split) 4, 77 ([7. 10.] 1887.).

Priručnik za UNIMARC : bibliografski format / prevela i priredila Mirna Willer. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica ; Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1999. (Izdanja Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Priručnici ; knj. 1).

Sečić, Dora. Nabava knjiga i izgradnja fondova javnih knjižnica u Zagrebu u 19. st. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 3(2011), 1-20.

Tomić, Marijana. Provenance information in Croatian catalogues of heritage collections. // Summer school in the study of old books : proceedings / ur. Mirna Willer, Marijana Tomić. Zadar : Sveučilište u Zadru, 2010. Str. 173-199.